

اسعدی، علی -

جریان‌شناسی تفسیر تربیتی / علی اسعدی. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۷.

سیزده، ۱۹۴ ص: جدول. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۴۳۶: قرآن پژوهی؛ ۴۲)

ISBN : 978-600-298-207-0

بها: ۱۱۵۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابخانه، ص. [۱۶۵] - ۱۸۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. تفسیر - فن. ۲. Koran - Criticism, Interpretation, etc - Technique. ۳. تقاسیر - تاریخ و نقد.

۴. Qur'an - Commentaries - History and criticism. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. عنوان.

۲۹۷/۱۷۱

BP۹۱/۵ ج ۴ ۱۳۹۶

۵۱۲۰۳۸۹

شماره کتابخانه

جریان‌شناسی تفسیر تربیتی

مؤلف: دکتر علی اسعدی

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: اعتصام

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۷

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۱۱۵۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۳۷۱۸۵-۳۱۵۱، ص. پ. ۳۲۸۰۳۰۹۰

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروش اینترنتی: www.ketab.ir/rihu

جمهوری اسلامی ایران

شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری

این کتاب در ذیل طرح کلان ملی تقدیر و بررسی حرمان های نسبی، آسان کریم در سیزدهمین جلسه شورای عالی
علوم، تحقیقات و فناوری، مورخ ۱۳۹۲/۴/۱ به تصویب رسیده است.

سخن نخست

در جهان امروز، پیشرفت و توسعه بر مبنای علم و فناوری استوار شده و پژوهش از مهم‌ترین پیشران‌های توسعه در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به حساب می‌آید و توفیق پایدار در این زمینه‌ها صورتی محقق می‌شود که در برنامه‌ریزی‌های هدفمند و کلان، توجه مناسبی به امر پژوهش و توسعه بر مبنای علم و فناوری صورت پذیرد.

در این میان اما حوزه علوم انسانی به دلیل نقش آفرینی و تأثیرگذار آن در زیرساخت‌های فکری فرهنگی جامعه اهمیتی درخور دارایی است. این نظام متکی بر اندیشه اسلامی به دلیل غنا و عمق آموزه‌های دینی نسبت به نیازهای گوناگون انسانی مضاعف به نظر می‌رسد.

از سوی دیگر قرآن کریم به مثابه کتاب هدایت الهی، انسان و جامعه و منبع نخست معرفت دینی، همواره برای اندیشمندان دین‌باور و جستجوگر گنج‌نامه‌ای پربار بوده و جریان‌های گونه‌گون تفسیری در جغرافیای عالم اسلام، هر یک از منظری به دنبال کشف و ارائه ابعاد هدایتی آن بوده‌اند. مجموعه این تجربه‌های تفسیری به‌رغم اختلافات، امری به مثابه رنگین‌کمانی ارزشمند از شیوه‌های فهم و شناخت ابعاد هدایت قرآنی محسوب می‌شود. شکی نیست که در پاسخ به نیازها و پرسش‌های عصری و به دلیل ماهیت فزاینده معرفت و هدایت قرآنی، می‌توان و باید مستند به منطق اجتهادی و قابل دفاع تفسیر، تجربه‌های گذشته و بازخوانی کرد. طبعاً تفسیر ضابطه‌مند قرآن کریم نرم‌افزاری ارزنده برای تولید علوم انسانی اسلامی خواهد بود.

در این راستا شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری پروژه های علمی خاصی را مورد حمایت قرار داده است که طرح کلان نقد و بررسی جریان های تفسیری با اجرای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه از آن جمله بوده است. محصول این طرح اکنون پس از سال ها پژوهش از سوی جمعی از محققان قرآن پژوه به جامعه علمی تقدیم می شود که در اینجا از عموم دست اندرکاران تولید آن در پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و دیگر استادان ارجمند که در تألیف و ارزیابی آن نقش داشته اند، قدردانی می شود.

دبیر کل شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت عینی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌بینی و کاربردی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساس‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از حیرت‌انگیز و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جمله ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمین رحمته‌الله بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهش حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی و انسانی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر به عنوان منبع درسی در زمینه مطالعات قرآنی برای دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی و علوم قرآنی و تفسیر در مقطع تحصیلات تکمیلی فراهم شده است که البته دیگر علاقه‌مندان به این زمینه تحقیقی نیز می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پاسخ به این درخواست لازم می‌دانند از تلاش‌های مؤلف محترم اثر، جناب آقای دکتر علی اسعدی و نیز از ارزیابان محترم اثر، حضرات اساتید آیت‌الله اعرافی، حجت‌الاسلام دکتروذری، حجت‌الاسلام والمسلمین محمدعلی مهدوی راد و حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمدعلی یازی، پاسگزار باشند. همچنین از نقش حمایتی شورای عالی عتف به‌ویژه سروران معزز کمیسیون علم، انسان و معارف اسلامی و هنر از این پروژه در قالب طرح کلان ملی نقد و بررسی جریان‌های تفسیری و نیز، گنجینه‌های مجدّانه مدیران محترم گروه قرآن‌پژوهی در طول سال‌های اخیر، حضرات آقایان دکتر محمدباقر سعیدی روشن، دکتر محمد اسعدی و دکتر سید محمود طیب حسین‌زاده تشکر می‌نمایند.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
-------	---

فصل اول: کلیات

درآمد	۳
۱. مفهوم جریان‌شناسی تفسیر	۳
۲. تفسیر تربیتی	۴
۱-۲. مفهوم‌شناسی تفسیر تربیتی: متن، بر معنای عام تربیت	۴
۲-۲. مفهوم‌شناسی تفسیر تربیتی: مبنی بر معنای خاص تربیت	۶
۳. جریان‌شناسی تفسیر تربیتی	۶
۴. جایگاه نقد و بررسی در جریان تفسیر تربیتی	۱۰
۵. گونه‌شناسی تفسیر تربیتی	۱۱
۱. تفسیر تربیتی به مثابه روش	۱۲
۲. تفسیر تربیتی به مثابه گرایش	۱۳
۳. تفسیر تربیتی در قالب سبک	۱۳
۴. تفسیر تربیتی به مثابه مکتب	۱۵
۵. تفسیر تربیتی به مثابه صبغه (لون)	۱۶

فصل دوم: سرآغاز تفسیر تربیتی

مقدمه	۱۷
تربیت و هدایت انسان مقصد اعلای نزول قرآن	۱۸
مرحله اول: تفسیر نبوی ﷺ؛ تأسیس تفسیر تربیتی	۲۱
جهت‌گیرهای تربیتی در تفسیر نبوی	۲۵
۱. ایجاد نگرشی صحیح به اهداف و مقاصد قرآن	۲۶
۲. تفسیر عملی و عمل‌گرا	۲۸

۳۳	۳. تفسیر تدبیری و قلبی
۳۷	۴. تفسیر عینی گرا
۳۷	۴-۱. نمایش عملی
۳۸	۴-۲. رسم شکل
۳۹	۴-۳. به کارگیری حالت های خاص
۴۰	۴-۴. تفسیر تمثیلی
۴۱	۴-۵. کار بست آیات در موقعیت های عینی
۴۲	۴-۶. تفسیر مصداقی
۴۴	۵. تفسیر وعظی، تبلیغی
۴۷	تفسیر شوق آفرین و امیدبخش
۵۰	۷. تفسیر استشادی
۵۴	۸. تفسیر تحلیلی تربیتی
۵۵	مرحله دوم: تفسیر اهل بیت (علیهم السلام)؛ تثبیت و توسعه تفسیر تربیتی
۵۷	جهت گیری تربیتی در تفسیر اهل بیت (علیهم السلام)
۵۸	۱. اعطای نگرش صحیح نسبت به قرآن و مفسران
۶۰	۲. تفسیر عملی و عمل
۶۳	۳. تفسیر تدبیری قلبی
۶۴	۴. تفسیر شوق آفرین و امیدبخش
۶۵	۵. تفسیر واعظانه
۶۷	۶. تفسیر عینی گرا
۶۷	۶-۱. تفسیر نمایش عملی
۶۸	۶-۲. تفسیر تمثیلی
۶۹	۶-۳. حاضر سازی قرآن در صحنه
۷۰	۶-۴. مصداق نمایی و الگوسازی
۷۲	۷. تفسیر تحلیلی تربیتی
۷۴	۸. تفسیر استشهادی
۷۹	۹. تداعی معانی

فصل سوم: تداوم و تدوین تفسیر تربیتی

۸۱	مقدمه
۸۳	شاخه های تفسیر تربیتی
۸۳	۱. تفسیر تربیتی نقلی
۸۴	۲. تفسیر تربیتی واعظانه و تبلیغی
۸۸	تفسیرهای واعظانه

۱۰۳	نقد و بررسی تفسیر واعظانه
۱۰۴	الف) نگرش ناقص به انتظار از قرآن و مقاصد آن
۱۰۷	ب) تمرکز بر توصیفات و آیات برجسته تربیتی و غفلت از ابعاد دیگر
۱۰۹	ج) نقل محوری و کم توجهی به جایگاه شایسته تحلیل عقلی
۱۰۹	د) راهیابی مطالب ضعیف و نامعتبر
۱۱۰	۳. سیر تربیتی عرفانی
۱۱۳	پیشینه تفسیر عرفانی تربیتی
۱۱۶	تفسیرهای تربیتی عرفانی
۱۲۴	تفسیر عرفانی اجتماعی
۱۲۶	نقد و بررسی تفسیر تربیتی عرفانی
۱۳۳	۴. تفسیر اجتماعی تربیتی
۱۳۷	تفسیرهای تربیتی اجتماعی
۱۴۰	تداوم رویکردهای تربیتی
۱۴۱	نقد و بررسی تفسیر تربیتی اجتماعی
۱۴۱	الف) ویژگی‌ها و تئوریکات تفسیر تربیتی اجتماعی معاصر
۱۵۱	ب) تبیین کاسی‌ها و آسیب‌های تفسیر تربیتی اجتماعی معاصر
۱۵۵	۵. تفسیر تربیتی نوین و تخصصی
۱۵۵	۱. مطالعات نظری و بنیادین
۱۵۷	۲. پژوهش‌های تخصصی موضوعی
۱۵۹	۳. نگارش تفسیرها با رویکرد نسبتاً تخصصی
۱۶۰	۴. نگارش تفسیرهای آموزشی
۱۶۱	نقد و بررسی تفسیر تربیتی تخصصی
۱۶۵	منابع و مأخذ

نمایه‌ها

۱۸۳	نمایه آیات
۱۸۸	نمایه روایات
۱۹۱	نمایه اشخاص
۱۹۲	نمایه اصطلاحات

مقدمه

تفسیر تربیتی قرآن به مثابه جریان تفسیری با شکوه، جایگاه ویژه‌ای در تاریخ تفسیر دارد. سر شکوه خاص این جریان را باید در پیوند محقق و ارتباط تنگاتنگ آن با اهداف و مقاصد اعلای قرآن جستجو کرد. نزدیکی و فرابت آن با اهداف بنیادین قرآن، برخورداری از جلوه‌های کاربردی و جذاب و سازگاری با نیازهای وحی و تفسیری آدسان، شمول و فراگیری طیف بیشتری از مخاطبان در مقایسه با دیگر جریان‌های تفسیری از دلالت این جلالت و شکوه است. قرآن کتاب هدایت و تربیت، و تفسیر تربیتی متکفل به آسان‌سازی و ریکرد است. جریان تفسیر تربیتی به سان درختی تنومند و پربرکت، در عصر نبوی ریشه‌ها را گزید و در دوران صحابه و تابعین به‌ویژه با عنایات خاص امامان معصوم (علیهم‌السلام) گسترده و بالنده شد؛ سپس در طول تاریخ تفسیر با فرازها و فرودهای مختلف و در گونه‌ها و شکل‌های متنوع توسعه و تکامل یافت. جریان تفسیر تربیتی در سده‌های اخیر جلالتی ویژه یافت. نهضت عظیم «بازگشت به قرآن» و نگرش‌های اصلاح‌طلبانه نسبت به فهم قرآن و اندیشه‌های روشن‌گرانه نسبت به رویکردهای مبتنی بر نگاه به قرآن از منظر افق‌های زلال فکری قرون متقدم، بستر کمال بیش از پیش این جریان را فراهم ساخت؛ به گونه‌ای که این دوره را می‌توان «تولد دوباره» این جریان دانست. به برکت این تحول رویکردهای تفسیری بسیاری با برخورداری از شاخصه‌های عام این جریان خجسته نگارش یافتند. در دهه‌های اخیر نشانه‌ها و نمونه‌هایی از نگاه به قرآن از منظر مباحث تخصصی دانش تعلیم تربیت به منظور نظام‌سازی تربیتی و نگارش تفسیرهای تخصصی دیده می‌شود. حرکت رو به رشد این رویکرد نویدبخش افق‌های درخشان در عرصه تحقیقات و نگارش‌های تخصصی‌تر مبتنی بر تعامل دوسویه قرآن و علوم تربیتی و نظریه‌پردازی براساس اندیشه‌های ناب تربیتی قرآن همراه با

بهره‌گیری از داده‌های معتبر دانش‌های تربیتی است. جریان‌شناسی تفسیر تربیتی قرآن می‌تواند بخشی از ظرفیت عظیم تربیتی قرآن را که اندیشمندان گذشته تا حال بدان دست یافتند، بازخوانی کرده فراروی دغدغه‌مندان این عرصه قرار دهد تا بر پایه این دستاوردها، نقشه راه خویش را تدوین کنند. نقد و بررسی و نگاه آسیب‌شناسانه این جریان نیز کمبودها و نقص‌های آن را می‌نمایاند و دینی‌های نظری و عملی در این حرکت را مانع می‌گردد.

در پایان لازم می‌دانم به رسم ادب از تمامی کسانی که پدید آمدن این اثر مرهون زحمات و عنایت‌ها و استقامت‌ها و آنان بوده است سپاسگزاری کنم.

پس از همه بیز خداوند متان را به پاس تمامی الطاف رحمانیه و رحیمیه‌اش شاکرم. به ساحت پر مهر پیام رحمت ﷺ و اهل بیت پاکش (علیهم‌السلام) درود می‌فرستم و عنایتشان را سپاسگزارم. از اساتید گرانمایه‌ای که با ارزوهای و تذکرات عالمانه و مشفقانه خویش در اتقان این اثر سهم مهمی داشته‌اند، به‌ویژه آیت‌الله اعظم، حجت‌الاسلام دکتر مهدوی راد، حجت‌الاسلام دکتر ایازی، جناب دکتر محمدکاظم شاکر، جناب دکتر محمود نوذری و جناب دکتر محمد اسعدی صمیمانه سپاسگزارم.

به روح بلند پدر مرحومم که نخستین بخش قرآن را در مکتب تربیتی ایشان آموختم درود می‌فرستم و برای مادر ارجمندم که لحظه‌لحظه زندگی‌اش معطر به عطر آیه‌های قرآن است سعادت ابدی خواستارم؛ نیز از همکاران و صبوران‌های همسر گرانقدر و فرزندان عزیزم سپاسگزاری می‌کنم. رهین منت کسانی خواهم بود که نقایص طراحت اصلاحی خویش را از طریق ایمیل a.omid54@gmail.com به اینجانب اطلاع دهند.